

4. Митяй З. О. Функціонально-семантична організація дієслів говоріння у мові художньої прози П. А. Загребельного / З. О. Митяй [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=9852&chapter=1>
5. Бахтина В. П. Некоторые особенности глаголов речи в русском языке / В. П. Бахтина // Ученые записки Башкирского университета. – 1964. – Т. 18. – Серия : Филологические науки. – № 8 (12). – С. 35–51.
6. Степанова Г. В. Лексико-семантическая группа глаголов речи в современном русском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Г. В. Степанова ; Моск. гос. пед. ин-т. – М., 1970.
7. Бабенко Л. Г. Функциональный анализ глаголов говорения, интеллектуальной и эмоциональной деятельности (на материале художественной речи А. Платонова) : дис. ... канд. филол. наук / Л. Г. Бабенко ; Урал. гос. ун-т. – Свердловск, 1980.
8. Сабато Е. Тунель : пер. О. Буценка / Е. Сабато. –К. : Графіті, 1996. – 111 с.
9. Sábato E. El túnel [Electronic resource]. – Mode of access : <http://biblio3.url.edu.gt/Libros/sabato/tunel.pdf>

Верба Галина. Особенности воспроизведения в украинском переводе испанских глаголов говорения (на материалы романа Э. Сабато «Тунель» и его перевода на украинский язык). Исследование затрагивает вопросы функционирования глаголов говорения в структуре художественного произведения и их воспроизведения в переводе. Глаголы говорения могут выступать вместе с уточняющими обстоятельствами и описанием паралингвистичних средств речевого поведения персонажей и являются существенной составляющей художественного произведения, средством характеристики персонажей и создания художественного образа. Асимметрия лексических средств вербализации введения акта говорения, которые классифицируются по ряду критериев, в частности, громкости, оценочной составляющей и характера реплики прямой речи, понуждает к применению различного рода переводческих трансформаций. В то же время, речевое поведение детерминруется в определенной степени национальной принадлежностью и личностными характеристиками персонажей. Целью переводчика является адекватное воспроизведение авторской интенции с учетом контекста и национальных маркеров, цель, которая все же иногда не достигается в результате частично переводческой невнимательности или чрезмерной украинизации / доместикации перевода.

Ключевые слова: прямая речь, *verba dicendi*, паралингвистические средства, перевод, трансформации, адекватность перевода.

Verba Halyna. Peculiarities of the Reproduction in the Ukrainian Translation of the Spanish Verbs of Speaking (Based on the Translation of the Novel of E. Sabato «El Túnel» and its Ukrainian Version). The study reveals the usage of verbs that express different patterns of speaking qualities in the structure of the Spanish literary text and their reproduction in the Ukrainian translation. These verbs can be accompanied with clarifying circumstances and description of paralinguistic means of verbal behavior of literary heroes. It is an important mean of the characterization of protagonists, the way to implicitly describe somebody's character and artistic images. Asymmetry in lexical means to verbalise acts of speaking, which are classified according to several criteria, including volume of voice, the evaluative component of the verb and type of the introduction of direct speech in the text, force translators to use various types of translation techniques. Meanwhile the verbs used to describe character's style of speaking possess to some extent national characteristics and personal features of literary heroes. The translator's goal is to reproduce adequately the author's intentions according to the national context and markers, goal that is still often underachieved due to the lack of translator's attention or excessive domestication of the literary text.

Key words: direct speech, *verba dicendi*, paralinguistic means, translation, transformation, adequacy.

Стаття надійшла до редколегії
30.03. 2016 р.

УДК 81'25-051:[82-3=111:070.488]«1959/1991»

Ірина Іллів-Паска

Перекладачі англомовної прози (сторінками журналу «Всесвіт»)

У статті розглянуто вплив особистості перекладача на добір творів для перекладу в межах тоталітарного культурно-суспільного простору та Незалежної України. Теоретичну основу складають принципи «культурного повороту» в перекладознавстві й найновіше дослідження про особистість перекладача М. Іваницької. Із цього

погляду проаналізовано перекладацький доробок перекладачів-професіоналів англійської прози (О. Тереха, Мара Пінчевського, В. Митрофанова, Ю. Лісняка, Р. Доценка, В. Шовкуна й ін.) у журналі «Всесвіт» за 1958–1991 рр. та встановлено їхні основні принципи при визначенні об'єкта перекладу. Окреслено особливості роботи перекладачів за різних соціально-політичних обставин. Простежено зміни в перекладацькому складі, пов'язані зі зміною політики журналу. Проаналізовано роботу перекладачів-дебютантів, перекладачів-аматорів. Виявлено вплив особистісних мотивів на добір творів для перекладу, так само, як і взаємозалежність особистісних настанов і мотивів перекладачів-професіоналів та соціальних, політичних й ідеологічних умов, доведено, що переорієнтація журналу на «пересічного читача» призвела до збільшення кількості перекладачів-непрофесіоналів

Ключові слова: перекладач, переклад, полісистема, культурно-соціальні обставини, настанови та мотиви перекладацької діяльності, об'єкт перекладу.

Постановка наукової проблеми та її значення. Згідно з положеннями культурного повороту перекладач потрапляв в орбіту досліджень і навіть ставав її центром, але все ще знеособлено, адже йшлося про узагальнене розуміння процесів його діяльності у взаємозв'язку з нормами перекладу та національної культури. Співвідношення особистості перекладача, зокрема мовної, із соціальними, політичними й ідеологічними умовами, у яких він працює, їх вплив на психологію (мотиви та настанови) і методологію його творчості (стратегії) – незаперечний, що засвідчує аналіз чинників, які впливали на добір творів для перекладу в Україні за тоталітарного режиму. Проте поділяємо думку М. Іваницької, що «соціальні та психологічні емоції перекладача, котрі регулюють його суспільну діяльність та оцінку власної діяльності, особистості як носія певної мови й культури, а також ставлення до мови як смислу в процесі самореалізації, естетико-мовний профіль особистості перекладача як цілісний вияв його буття у світі, утвердження його особистого естетичного світу проявляється у виборі твору та автора для перекладу, у тактиках і стратегіях перекладу, а також у його ідіостилі. На психологічному рівні це проявляється в задоволенні від своєї мовленнєвої / комунікативної / перекладацької діяльності, відчутті потреби суспільству, можливості впливати на інших, просувати певні твори, культуру, поширювати ідеї тощо» [4, с. 42]. У цьому контексті доцільно проаналізувати вплив особистості перекладача на вибір творів для перекладу.

Найбільше зовнішні обставини впливають на прагматичний рівень мовної особистості – психологічні емоції, настанови та мотиви перекладацької діяльності [4, с. 27]. Одним із найвищих мовних мотивів є прагнення як до реалізації власних мотивів, так і до задоволення національно-культурних амбіцій свого народу через функціонування мови й літератури у світовому просторі, у тому числі й завдяки перекладам [4, с. 36]. Прагматичний / мотиваційний рівень особистості залежить від ієрархії цінностей, від певного соціального, релігійного, національного виховання та оточення перекладача й вписується в літературний та міжлітературний, соціально-історичний аспекти його творчості. Для перекладача це впливає як на вибір матеріалу для перекладу, так і на його взаємодію з іншими культурними посередниками, як-от: видавництва, фонди, мас-медіа тощо [4, с. 39]. Прагматичні мотиви перекладачів, які подавали переклади в періодичні видання, повинні відповідати вимогам соціокультурної та економічної ситуації в державі. Переклад деяких творів був соціально-ідеологічним замовленням, коли надавали перевагу перекладам творів, які дублювали тематику й стиль методу «соціалістичного реалізму»; комерційним замовленням видавництва, коли швидкий переклад і друк бестселерів приносили фінансові вигоди; культурно-просвітницьким замовленням, яке ставило духовні цінності вище за матеріальні. Проте не кожен перекладач брався за переклад на замовлення, за який, який не відповідав його власним вимогам. Дослідження доводять, що вплив обставин на формування особистості перекладача-професіонала є майже прямо пропорційним впливу особистості перекладача на вибір твору для перекладу. Деякі фахівці припиняли перекладацьку діяльність у періодици й удавалися до інших видів творчості, таких як редагування, написання статей тощо, якщо нав'язані умови не відповідали їхньому світогляду.

Мета статті – представити перекладацький доробок перекладачів англійської прози в журналі «Всесвіт» за 1958–1991 рр., на формування якого впливали різні соціально-культурні обставини в країні. Дослідження **актуальне**, оскільки досі не існувало комплексних наукових праць про діяльність перекладачів у часописі «Всесвіт».

Мета статті передбачає виконання таких **завдань**:

- окреслити зовнішні та особистісні чинники, які впливали на формування особистості перекладача періодичного видання;
- розглянути доробок перекладачів-професіоналів та їхні принципи під час добору творів для перекладу;

– простежити зміни в перекладацькому складі журналу, спричинені зміною політики як у країні, так і в журналі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Перекладачі англomовної прози в журналі «Всесвіт» працювали за складних ідеологічно-політичних та економічних умов. Проте національно свідомі перекладачі з чіткими естетично-моральними настановами й цінностями цілеспрямовано поповнювали скарбницю української літературної полісистеми найкращими зразками красного письменства. Із початку роботи відновленого журналу навколо нього формується невелика група постійних перекладачів прози, тоді ще майже початківців, а згодом – професіоналів, які водночас працюють і в редколегії журналу, і в інших видавництвах країни (О. Терех, М. Пінчевський, В. Митрофанов, Ю. Лісняк, пізніше – Р. Доценко, В. Шовкун та ін.). Уважаємо їхній доробок у виданні унікальним щодо кількості прозових перекладів, виняткового добору творів та якості перекладеного матеріалу. Вони чітко усвідомлювали роль періодичних журналів у відродженні й формуванні літературного канону, так само як у зміні та піднесенні національної свідомості пересічного читача як представника нації.

Одним із перших серйозних постійних перекладачів прози був О. Терех. Олександр Іванович Терех (1928–2013) – випускник Київського університету, працював редактором у видавництві «Веселка» і викладачем англійської мови, згодом – завідувачем відділу західної літератури в журналі «Всесвіт». Викладав теорію перекладу в Києво-Могилянській академії. Досить пізно став лауреатом премії імені Максима Рильського (2005 р.). М. Габлевич влучно зауважує: «О. Тереху пощастило “і рости і діяти” у шістдесяті. Швидкий професійний ріст забезпечувався відсутністю кон’юнктури – адже вимоглива праця над перекладом творів, вибраних “для душі”, і є “працею душі”, яка швидко з початківця виточує майстра. Та найголовніше, мабуть, ота весняна атмосфера, оте бурхливе відродження після затяжної зими, отой злет ідей, і надій, і дерзань. І діянь, і досягнень: з’являються книги класиків світової літератури у блискучих перекладах цілої плеяди майстрів: М. Рильського, Л. Первомайського, М. Бажана, Г. Кочура, М. Лукаша, В. Мисика, С. Ковганюка, Б. Тена, М. Терещенка, І. Стешенко, Є. Дроб’язка, С. Сакидона»; стрімко розвивається українське перекладознавство, систематизується історія перекладу на Україні [3, с. 43]. На цей період припадають, за словами М. Габлевич, перші вдалі спроби перекладача, опубліковані у «Всесвіті». О. Терех працює у журналі із самого початку й уже тоді глибоко розумів потребу заповнення прогалин у рецепції світової літератури в Україні. Він вирізняється естетично непохитними принципами при доборі творів для перекладу, незважаючи на ідеологічні обмеження. Перекладач уводить в українську літературну полісистему вершинні твори класиків британської й американської літератури Р. Бредбері (рік видання перекладу – 1962), Дж. Стейнбека (1964), Дж. Джойса (1966) (переклад опубліковано за офіційною редакцією Г. Кочура), В. Голдінга (1967), Дж. Тербера (1967), Дж. Орвелла (1988) та ін. Це – твори кардинально різних жанрів (класична фантастика, реалізм, модернізм, антиутопія, гумор), проте неможливо знайти твір, який би не був вагомим у світовому літературному контексті. Щоправда, багато з них удалося представити лише уривками, що зрозуміло, якщо згадати про рецепцію деяких із них на їхній батьківщині, а відповідно й закордоном, так само, як і рік видання перекладів в Україні. Проте навіть уривки формували враження українського читача про їхнього творця та його неповторний творчий метод. Набагато пізніше ці твори видавали повністю в перекладі О. Тереха або інших перекладачів.

Вагомими є короткі довідки до перекладів О. Тереха в змісті журналу, автором яких, очевидно, є він сам. Адже «про картину світу перекладача можна робити висновки на основі аналізу контекстів його діяльності: від біографічних до соціальних, а також паратекстів (тексти, які супроводжують переклад) та метатекстів (літературно-критичні, наукові та публіцистичні статті, листування як перекладача, так і інших авторів та ін. про перекладацькі проблеми)» [4, с. 43]. Довідки О. Тереха фокусуються коротко на творчому методі письменника. Як, наприклад, у довідці до перекладу розділів з «Улісса» читаємо: «Молоде покоління радянських читачів знає лише ім’я Джойса, чуло, зокрема, про його техніку «потoku свідомості», але навіть не уявляє, у чому вона полягає. Читач матиме змогу познайомитись з цих уривків з технікою “внутрішніх монологів”, а також суб’єктивістським, часом малозрозумілим, вкрай складним, зашифрованим стилем Джойса “особливо прикметним в останньому уривку”. Робимо ми це з метою інформування нашого читача про джерела сучасного модернізму в буржуазному мистецтві Заходу» [2, с. 3]. Аналіз паратекстів і метатекстів дав підставу зробити висновки про мотиваційний рівень перекладачів, адже інформація, якою перекладач оточує тексти своїх перекладів, має чіткі прагматичні функції: вона призначена для безпосереднього впливу на читача, введення його у світ першотвору, у його соціокультуру [4, с. 44].

О. Терех співпрацює ще з одним різножанровим перекладачем Маром Михайловичем Пінчевським (псевдоніми – Володимир Галчин, Перекладач, М. Михалич) (1930–1984). М. Пінчевський працює літературним редактором «Всесвіту» (1958–1970), згодом очолює відділ критики (1970–1984). Розлогою є його літературно-критична й публіцистична діяльність у журналі. Надзвичайно вагома і його перекладацька творчість. Мар Пінчевський перекладав твори з чотирьох англійських літератур: США, Великої Британії, Австралії та Канади. Найчисельнішими є переклади творів американської літератури – Е. Хемінгуей, В. Фолкнера, Е. Л. Доктору, А. Хейлі, Р. Чандлера. Е. Сігела й ін.; британської літератури – С. Моема, Ф. Кліффорда, А. Уескер та ін. Вражає тематичне й жанрове розмаїття творів, серед яких – оповідання, повісті, романи, п'єси із серйозної літератури, детективного жанру, фантастики, масової літератури. Серед авторів – лауреати Нобелівської премії (Е. Хемінгуей, В. Фолкнер), лауреати Пуліцерівської премії (Ю. Уелті, В. Фолкнер) та ін. «Український читач познайомився в інтерпретації М. Пінчевського з багатьма англо-американськими авторами. Переважно – із сучасними, і досить часто – непересічними. Але в активі перекладача знаходимо твори й іншого типу. Ті, що часто стикаються з масовою літературою. Не всі твори перекладача входять до літературного канону». Він – «трудівник «низової філології», подекуди літератури за межами високого Мистецтва», «персонажі перекладених ним книжок співвідносяться з «масовою» культурою» [6, с. 40]. Перекладач, очевидно, розумів, що періодичні видання мають на меті не лише виховувати, навчати, а й розважати, що видання періодики часто-густо залежало від передплатників, брав до уваги стрімкий науково-технічний прогрес, який породжував літературні напрями й жанри, від чого й змінювалися смаки читацької аудиторії. До того ж, Мар Пінчевський усвідомлював і мав рацію, що рідну мову та літературу слід збагачувати різними творами, надзвичайно важливим є сам факт відтворення українською мовою на той час. Високий мовно-стилістичний рівень перекладів майстра засвідчує важливість перекладу кожного, навіть маловідомого твору.

Подібними принципами керується ще один постійний трудівник «Всесвіту» – Володимир Іванович Митрофанов (1929–1998), перекладач з англійської, лауреат премії імені М. Рильського, працював у видавництвах «Дніпро» й «Молодь», у редакції журналу «Всесвіт» (із 1978 р.), у відділі літератури капіталістичних країн. Йому належать переклади як прозових, так і драматичних жанрів британських, американських і південноафриканських авторів. Серед американської прози – новели Е. Хемінгуей; роман А. Бессі, фантастика Р. Бредбері, публіцистичний роман про партизан у СРСР Е. Колдуела, роман-жахів режисера Д. Селтцера, детектив Р. Чандлера, п'єса А. Вуді; з англійської літератури – два романи Г. Гріна, роман Р. Уейда, роман письменника з ПАР П. Абрагамса.

Цінний внесок у переклад англійської прози зробили перекладачі-поліглоти з когорти шістдесятників – Ю. Лісняк та Р. Доценко. Юрій Якович Лісняк (1928–2009) перекладає для «Всесвіту» не лише з англійської, але й із чеської, французької й німецької мов, які він вивчив самотужки. За численні переклади нагороджений премією імені М. Рильського. Він чудово відтворив українською мовою в журналі «Всесвіт» 1993 р. роман Джона Ле Карре «Таємний мандрівець» і став того ж року лауреатом ще однієї надзвичайно знакової премії журналу «Всесвіт» – премії імені Миколи Лукаша. «Прекрасно володіючи технікою перекладу, він відкрив для українського читача багато творів світової класики. Для нього надзвичайно важливим було апробувати українське слово на кращих зразках світової літератури, утворюючи його в європейському контексті. Причому Юрій Якович неухильно дотримувався думки, що вершини світової літератури повинні підкорятись українському слову не в зниженому чи переповненому варіанті, а в повнокровному відтворенні всього драматизму, напруженості й виразності, що властиві світовим шедеврам» [5].

Ростислав Іванович Доценко (1931–2012) – літературознавець, критик, автор афоризмів і сентенцій. Здійснив понад 30 важливих перекладів з англійської, польської й французької мов. Плідно працює перекладач і з журналом «Всесвіт» із 1970х рр. Його цікавлять короткі прозові жанри з народної творчості – давньоіндійські афоризми, фольклор з ірландського гумору, ірландські прислів'я та приказки; із літератури Великобританії – лауреат Нобелівської премії Д. Лессінг, поезії Д. Лоуренса, ірландські новели. Із літератури США – афоризми поета й філософа XVIII ст. Р. У. Емерсона, оповідання Е. По, велика добірка творів В. Фолкнера, роман І. Хантер, лауреат Нобелівської премії з Тринідад і Тобаго В. С. Найпол.

На початку роботи журналу активно працює Ірина Шмарук (Ірина Галинська) – тоді випускниця романо-германської філології КДУ; пізніше вона переїхала й жила в Москві, нині – відомий російський літературознавець. У «Всесвіті» вона автор численних літературознавчих статей про літературу

Великобританії та США, переклала твори В. Фолкнера, Дж. Стейнбека й ін. у співавторстві з Маром Пінчевським і О. Терехом та ін.

Інші перекладачі цих років – М. Дмитренко (нар. 1927, випускник Київського університету, перекладав для журналу у співпраці з М. Угляренком та І. Лещенком); І. Лещенко – нар. 1923, 25 років працював у видавництві «Дніпро»; А. Добровольський – український письменник, кіносценарист, перекладач з англійської (Дж. Голсуорсі, А. Сілітоу для журналу «Всесвіт»), польської та французької мов, жертва сталінського терору; К. Сухенко – викладач Шевченкового університету 1960–1970-х рр.; А. Муляр відтворив декілька англомовних романів для «Всесвіту». Ці перекладачі долучилися до перекладацької справи в Україні загалом.

Із різних причин майже не перекладали для журналу (переклали по одному творові) активні перекладачі англомовної прози Л. Солонько, П. Шарандак, П. Соколовський, О. Сенюк та ін. Вони ж самовіддано відтворюють прозові твори для інших видавництв («Дитвидав», «Молодь», «Радянський письменник» й ін.) протягом 1960–80-х рр.

У 1960-ті рр. деякі перекладачі переважно відтворюють англомовні твори з російського підрядника. Для цього, очевидно, були об'єктивні причини. Журнал потрібно було видавати щомісяця, а перекладачів прози з англійської мови було небагато. Плідно працював у «Всесвіті» Севір Нікіташенко (1960–1980-ті рр.) – перекладач, який відтворює із багатьох мов із російського підрядника. Це стосується й перекладів з англійської мови. Романи відомих кенійських та ефіопських письменників відтворено з підрядника радянського російського перекладача В. Рамзеса, повість Дж. Стейнбека «Консервний ряд» – із підрядника О. Суриці, оповідання Дж. Стейнбека – із К. Короткової, роман В. Саройана «Сумна історія» – із Р. Райського й Ф. Соломатіна. Г. Петровська так само працює з російського підрядника О. Берга та В. Рамзеса. Ю. Попсуєнко відтворює твори індійських, філіппінських й інших англомовних літератур із російських підрядників. Багато перекладів, особливо з африканської та філіппінської літератур, з'явилося з підрядників Г. Головнєва. Дуже рідко перекладачів не зазначали, зокрема під час перекладу гуморесок (із літератури Великобританії – Я. Колвін, М. Коул, Дж. Мікеш та ін.; з США – С. Бейкер, А. Бухвальд, Дж. Тербер). Якість перекладів із підрядника й невідомих перекладачів – різна. Деякі з них досить задовільні щодо норм української мови, інші ж рясніють суржилом та англійськими кальками. Пізніше ці недоліки усунуто в окремих перевиданнях.

Із 1970-х рр. співпрацює зі «Всесвітом» перекладач трохи молодшого покоління Віктор Йосипович Шовкун (нар. у 1940 р.). У 1975–1986 та 1997–2002 рр. працював літературним редактором у журналі. Із 1986 р. – на творчій роботі, професійний письменник-перекладач. Нині співпрацює з видавництвами «Махаон», «Пульсари», «Книжковий клуб», «Фоліо» та ін. Лауреат першої премії ім. Лукаша за кращий переклад з опублікованих у журналі «Всесвіт» (1989); премії ім. Сковороди (2004 р.), якою посольство Франції відзначає кращий переклад року із французької на українську; премії ім. Рильського (2010 р.) за кращий переклад року. В. Шовкун – перекладач-поліглот, який плідно перекладає з англійської, іспанської, італійської, португальської та французької мов. Добір творів з англійської не є випадковим. Це – філософський роман Гора Відала «Сотворіння світу» (1989), роман лауреата Нобелівської премії Сола Беллоу «Гендерсон – повелитель дощу» (1991), високохудожні шотландські новели, іронічні оповідання В. Прітчета та ін. Ось як окреслюють його перекладацьке кредо: «Перекладач запроваджує в обіг витлумачені українською мовою пам'ятки зарубіжної літератури, які виражають думки й емоції, що суперечать нівелюючій одностайності абсурду. У цьому плані В. Шовкун залишається вірним собі протягом усього життя. Це за його перекладами українські школярі й студенти відкривають для себе Маркіза де Сада, Віктора Гюго, Оноре де Бальзака, Анатолія Франса, Андре Жіда, Гора Відала, Габрієля Гарсія Маркеса, Аугусто Роа Бастоса, Хорхе Луїса Борхеса, Алехо Карпент'єра, Жозе Сарамаго, Мілана Кундєру та ін. Перекладені В. Шовкуном твори не лише знайомлять читача з іноземним текстом, а й рятують та підносять українську мову й літературу. Звідси той месіанський дух, яким просякнута вся перекладацька праця В. Шовкуна: він не просто перекладає, а намагається вивести українську націю зі стану провінційності, сформувати її літературні смаки, відкрити їй нові художні світи й зберегти її мову [7]. Про свою співпрацю з журналом сам перекладач говорить: «А щодо власних пропозицій, то найбільшу свободу надавав мені журнал «Всесвіт», передусім в особі його тодішнього головного редактора Дмитра Павличка. Там я міг надрукувати все, що переклав і що могла пропустити чутлива радянська цензура, так званий «Головліт». Павличко врятував мене від безробіття, узявши у «Всесвіт» літературним редактором у той час, коли КДБ не випускав мене з-під свого недремного ока. Про це і про багато іншого я написав у своїй квазібіографічній книжці «Життя в абсурді» [8].

У 1970-х рр. у «Всесвіті» друкуються перекладачі, для яких переклад художньої літератури не був першочерговою справою життя. Вони автори поодиноких перекладів, здійснених, очевидно, на замовлення. Серед них – Віктор Батюк (1939–1996) – український дипломат і перекладач, Надзвичайний і Повноважний посол України. В. Батюк разом з О. Овсюком (автор політичних статей) за редакцією Ю. Лісняка пропонує журналові переважно бестселери М. П'юзо, К. Е. Портер та ін. В. Хандогій – тоді перекладач на будівництві металургійного заводу, згодом – український дипломат. По одному-два переклади серйозної літератури належать професіоналам, які творили загальну історію перекладної літератури. Серед них – Л. Гончар – дочка О. Гончара, відомий перекладач; М. Зарудний – український письменник, О. Мокровольський – український перекладач-поліглот, журналіст, О. Тараненко, Е. Хоменко та ін.

У 1980–1990-х рр. у «Всесвіті» спостерігаємо засилля творів масової літератури, спричинене, очевидно, зміною економічного становища в країні, а отже переорієнтацією на інший тип читача. Деякі перекладачі відтворюють твори лише масової літератури. Серед них – Андрій Іванович Євса (нар. 1927 р.), перекладач старшого покоління, закінчив Одеський державний педагогічний інститут іноземних мов, викладав англійську мову в школах, середніх спеціальних навчальних закладах, довгий час працював перекладачем, у тому числі й за кордоном. А. Євса почав активно друкувати переклади у «Всесвіті» лише в 1980–1990-х рр. Це – детективні, науково-фантастичні та любовні оповідання та романи. Серед авторів – Р. Бах, Р. Бредбері, Дж. Гарднер, Дж. Д. Карр, Еллері Квін, А. Крісті, Е. Сігел й ін. Такі ж жанрові вподобання А. Євси простежено й у виборі творів, опублікованих в інших видавництвах.

Велика колекція оповідань та романів детективного та науково-фантастичного жанру в 1980–1990-х рр. належить Вадимові Хазіну, інженерові за фахом, нині професійному усному й письмовому перекладачеві в Нью-Йорку.

Рідше друкують свої переклади професіонали старшого покоління. Поширеними є переклади перекладачів-аматорів, перекладачів-дебютантів, авторів одного детективного або науково-фантастичного оповідання в рубриці «На закінчення номера»: О. Клименко, Є. Власенко, В. Колечко, В. Попов, О. Поманська та ін. Це люди різних професій, наприклад Владислав Носенко (нар. 1952) – викладач 1-х Київських курсів іноземних мов; перекладачі-дебютанти – Олексій Гнатюк (нар. 1967) – тоді ще студент V курсу КДУ; Андрій Минко (нар. 1958 р.) – референт товариства «Україна»; Володимир Кобилецький – інженер, позаштатний перекладач Київської редакції Всесоюзного центру науково-технічного перекладу; Людмила Бутенко (нар. 1963 р.) – викладач англійської мови в Міжнародному інституті менеджменту; Олексій Автомонов (нар. 1960 р.) – кандидат філологічних наук, співробітник інституту кібернетики АН УРСР; Ігор Гарник (нар. 1947) – працівник зовнішньоторговельної фірми, перекладав з англійської мови та ін. Пробують свої сили в перекладі масової літератури представники філологічних професій: Володимир Хижняк (нар. 1925) – український прозаїк і перекладач, Олександр Коваленко (нар. 1953 р.) – редактор видавництва «Веселка»; Віктор Ружицький (нар. 1938 р.) – старший редактор видавництва «Дніпро»; Володимир Романець (нар. 1939 р.) – працював редактором у видавництві «Веселка», перекладав із багатьох мов; Олексій Барієв – (нар. 1935 р.) – перекладач з англійської; Дмитро Стельмах (нар. 1957 р.) – український письменник і перекладач з англійської мови; Валерій Грузин (нар. 1940 р.) – журналіст, перекладач, письменник, засновник і директор видавництва «Амадей».

У 1990-х рр. з'являються у «Всесвіті» переклади перекладачів-професіоналів, тих, які долучилися до перекладної історії України. Це пов'язано, очевидно, зі зміною політичного режиму. Вони відтворюють роман або повість знакового англomовного автора, на переклад твору якого вже давно чекали українці: С. Павличко – Д. Г. Лоуренса, М. Габлевич – Дж. Керуака, П. Вайта, О. Буценко – А. А. Берджеса; Я. Стельмах – Дж. Джойса. Інші відтворюють по одному творові, очевидно, на замовлення: Ю. Шевчук (нар. 1961 р.), кандидат філологічних наук, викладач української мови в Колумбійському університеті та Гарварді, перекладав Джорджа Орвелла; Д. Костенко – випускник романо-германської філології КДУ, де пізніше викладав, переклав твори Трумена Капоте, Сола Беллоу, В. Голдінга; В. Діброва – відомий письменник і перекладач, який зараз живе й працює в США, відтворив роман Нобеліанта С. Беккета «Уот», за який отримав премію імені Миколи Лукаша; М. Рябчук – український журналіст, публіцист, поет, прозаїк, перекладач з англійської та польської мов. Працював редактором, завідувачем відділу й заступником головного редактора журналу «Всесвіт». Переклав твір Рея Лепіки «Державна зрада», приурочений здобуттю Україною статусу незалежності; Олександр Іванов (нар. 1949 р.) – перекладач, автор статей з англійської філології і Юрій Кузніцов (нар. 1947) – науковий співробітник Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка АН УРСР, кандидат філологічних наук. Вони переклали роман І. Стоуна про З. Фрейда.

Висновки й перспективи подальшого дослідження. Ця стаття – вступні студії, продовженням яких буде дослідження методології творчості перекладачів, тобто соціальної й особистісної зумовленості їхніх перекладацьких стратегій у конкретних текстах.

Історіографічне дослідження прозових перекладів із погляду їхнього творця-перекладача як об'єкта наукового пошуку дає підставу стверджувати, що прагматичний рівень особистості перекладача має незаперечний вплив на добір творів для перекладу, попри очікування соціуму. Перекладачі-професіонали, перекладачі-метри прозового художнього перекладу застосували естетичний підхід до вибору об'єктів для перекладу, оскільки чітко усвідомлювали своє завдання в популяризації та інтеграції, хоча, зазвичай, і фрагментарній за певних соціально-історичних обставин, світових шедеврів для повнокровного розвитку української літературної полісистеми. Тому, завдяки непохитним світоглядним настановам невеликої групи перекладачів, «Всесвіт» – перше джерело, у якому знаходимо низку канонізованих прозових творів із літератур Великої Британії й США ХХ ст. Проте нездоланим вважаємо вплив соціально-економічного чинника, який, зі свого боку, кардинально змінив політику періодичного видання (переорієнтація журналу на горизонт сподівань пересічного читача). Він позначився на формуванні особистості перекладача, що призвело до зменшення продуктивності естетично переконаних митців-перекладу, їхнього глибшого звернення до написання метатекстів, редакторської роботи або ж їхньої гнучкості щодо об'єктів перекладу, а також сприяв роботі перекладачів-дебютантів або аматорів.

Джерела та література

1. «Всесвіт» у ХХ сторіччі : бібліогр. покажч. змісту укр. журн. іноземної. л-ри за 1925–2000 рр. / уклад. : О. І. Микитенко, Г. І. Гамалій. – К. : Вид. дім «Всесвіт», 2004. – 712 с.
2. Всесвіт. – 1966. – № 5. – С. 2–3.
3. Габлевич М. Портрет Протея. – Всесвіт. – 1989. – № 2. – С. 40–45.
4. Іваницька М. Особистість перекладача в українсько-німецьких літературних взаєминах // Марія Іваницька. – Чернівці : Книги ХХІ. – 607 с.
5. Крупко О. З когорти перекладачів-шістдесятників (з нагоди 80-річчя від дня народження Юрія Яковича Лісняка. Короткий огляд творчості). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/585/41/>
6. Новикова М. Тепло живого слова / М. Новикова, Н. Хмельницька // Всесвіт. – 1985. – № 12. – С. 140–144.
7. Пронкевич О. Переклад і абсурд / О. Пронкевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litakcent.com/2010/04/13/pereklad-i-absurd/>
8. Шовкун В. Життя в абсурді / В. Шовкун [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1614/164/56833/>.

Иллив-Паска Ирина. Переводчики англоязычной прозы (страницами журнала «Всесвіт»). В статье рассматривается влияние личности переводчика на выбор произведений для перевода в рамках тоталитарного культурно-социального пространства и независимой Украины. Теоретическую основу исследования составляют принципы «культурного поворота» в переводоведении и работа об личности переводчика М. Иваницкой. Анализируется переводческое творчество переводчиков-профессионалов англоязычной прозы (О. Тереха, Мара Пинчевского, В. Митрофанова, Ю. Лисняка, Р. Доценка, В. Шовкуна и др.) в журнале «Всесвіт» за 1958–1991 и устанавливаются их главные принципы при выборе объектов перевода, выявляются особенности работы переводчиков в разных социально-политических условиях; отслеживаются изменения в переводческом штате, связаны с изменениями политики журнала; анализируется работа переводчиков-дебютантов и переводчиков-любителей; устанавливается влияние личностных мотивов переводчиков на объект перевода, а также взаимосвязь между личностными намерениями и мотивами переводчиков-профессионалов и социальными, политическими и идеологическими обстоятельствами, доказывається, что переориентация журнала на «среднего читателя» привела к увеличению количества переводчиков-непрофессионалов.

Ключевые слова: переводчик, перевод, полисистема, культурно-социальные обстоятельства, намерения и мотивы переводческой деятельности, объект перевода.

Iliv-Paska Iryna. Anglophone Prose Translators As Presented in the *Vsesvit* Monthly. The article traces the translator's personality influence on the choice of literary works to be translated within totalitarian cultural and social climate and the independence of Ukraine on the basis of «cultural turn» in Translation Studies as well as the latest research on the translator's personality by M. Ivanytska. The professional translators' legacy of Anglophone prose (O. Terekh, Mar Pinchevskyi, V. Mytrofanov, Yu. Lisnyak, R. Dotsenko, V. Shovkun etc.) published in the *Vsesvit* in the period of 1958–1991 has been considered, their selection principles being defined. An attempt has been made at pinpointing the translator staff change as caused by the journal policy change. Other translators' work has been viewed from the point of view of different socio-cultural conditions. The article concludes that professional translators' intentions and motives had a

decisive influence on the choice of works as well as there was an interrelation between the translator's personality intentions and motives and social, political and ideological circumstances. It has been proved that the «*Vsesvit*» monthly policy change led to the increase of non-professional translators.

Key words: translator, translation, polysystem, cultural and social circumstances, translation activity intentions and motives.

Стаття надійшла до редколегії
30.03.2016 р.

УДК 371.315

**Світлана Коломієць,
Світлана Кулезньова**

Сучасні підходи до навчання перекладу як міжкультурної взаємодії

У статті розглянуто проблему навчання перекладу як міжкультурної взаємодії, а також підкреслено важливість зосередження на науковій лінгвокультурі в сучасному світі. Проаналізовано лінгвістичний, дидактичний і психолінгвістичний компоненти сучасного підходу до навчання перекладу, що є запорукою підготовки фахівців високої кваліфікації; надано характеристику сучасного наукового американського та українського дискурсів і їх взаємовплив. Окрему увагу приділено дискурсивному аналізу текстів для усного та письмового перекладу, розглянуто жанрово-стильову домінанту в перекладі й необхідність її врахування для отримання вірного та адекватного перекладу; наголошено на тому факті, що переклад тексту потребує передачі тих жанрових особливостей оригіналу, які є основними й важливими для цього жанру (жанрове охоплення матеріалу (життєвого та ідейного); позиція автора; словесна структура; форма викладення); здійснено крос-культурний аналіз стратегії хеджування, висвітлено роль міждисциплінарних зв'язків у формуванні фонових знань майбутніх перекладачів. Розглянуто критичне мислення як компонент психолінгвістичного аспекту запропонованого підходу до навчання перекладу як міжкультурної взаємодії.

Ключові слова: переклад, міжкультурна взаємодія, жанрово-стильова домінанта, текст, дискурс, стратегії хеджування, міждисциплінарні зв'язки.

Постановка наукової проблеми та її значення. Якість підготовки перекладачів не стала, а динамічна категорія, яка перебуває під постійним впливом численних об'єктивних і суб'єктивних факторів. Зокрема, її розглядають як узагальнений показник розвитку суспільства в певному часовому вимірі. Він відображає динаміку змін у суспільстві й характеризує розвиток держави в контексті світових тенденцій.

Сучасний стан розвитку суспільства та науки, процес глобалізації, визнання англійської мови мовою наукового спілкування, а також можливість обміну результатами досліджень демонструє вплив англомовної (зокрема американської) наукової лінгвокультури, якій притаманна інтерференція ядерних жанрів наукового стилю із жанрами публіцистичного стилю, що проявляється в доборі мовних і мовленнєвих засобів реалізації комунікативних стратегій у письмових наукових текстах. Одна з характерних особливостей американської лінгвокультури – стратегія хеджування, яка певним чином притаманна й українському науковому дискурсу, проте прагматичні настанови та комунікативні інтенції застосування цієї стратегії в українському й американському наукових дискурсах мають суттєві відмінності, ігнорування яких унеможливує адекватний переклад текстів американського та українського наукового дискурсу. Невід'ємна складова частина професійної компетентності перекладача – міжкультурна перекладацька компетентність, передумовою сформованості якої є вміння володіти базовими знаннями щодо теоретико-методологічних, практичних, методичних питань міжкультурного спілкування, уміння пристосовувати мовленнєву поведінку до соціально-культурних особливостей країни, із представниками якої ведеться діалог, уміння самостійно знаходити потрібну інформацію про культурні особливості різних країн.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Якість формування професіоналізму в перекладі перебуває в прямому зв'язку від якості сформованості компетентнісної парадигми майбутнього перекладача. Аналіз перекладознавчих проблем і пов'язаних із ними завдань виконано в численних роботах вітчизняних й